

به کارگیری ابزارهای هوشمند در حسابرسی در ایران: ضرورت‌ها و راهکارها

علیرضا آقائی قه‌ی

مقدمه

امروزه جوامع و حرفه‌های مختلف در به کارگیری ابزارهای هوشمند نگرش‌های متنوعی دارند و هریک به‌نحوی از این ابزارها بهره‌برداری می‌کنند. ابزارهای هوشمند، بنا به تعریف این‌گونه بیان شده‌اند: «تجهیزات هوشمندسازی به انواع دستگاه‌ها و سیستم‌ها گفته می‌شود که با استفاده از فناوری‌های نوین مثل اینترنت اشیا (IoT) و هوش مصنوعی (AI)، قابلیت ارتباط و کنترل از راه دور را فراهم می‌کنند. این تجهیزات به انسان‌ها کمک می‌کنند تا کیفیت بالایی از زندگی روزمره در خانه و محیط‌های کاری خود را تجربه کنند.» حرفه‌ی حسابرسی جهانی نیز از این ابزارها بهره‌برداری می‌کند و در مؤسسات پیشرفته‌ی دنیا از جمله چهار مؤسسه‌ی بزرگ از این ابزارها با سرعت رشد بالایی استفاده می‌شود. به‌گونه‌ای که در نمایشگاه‌های بین‌المللی هوش مصنوعی از جمله جیتکس که اخیراً در امارات برگزار شده است مؤسسات بزرگ حسابرسی از جمله KPMG نیز حضور داشته‌اند.

سؤال اصلی بحث حاضر این است که چرا تشکیل پرونده‌ی حسابرسی امری ضروری و مهم و زمان‌بر در حسابرسی است و چرا بیشترین زمان حسابرسی و بالاترین هزینه‌های حسابرسی مؤسسات حسابرسی صرف تشکیل پرونده‌ی حسابرسی می‌شود؟

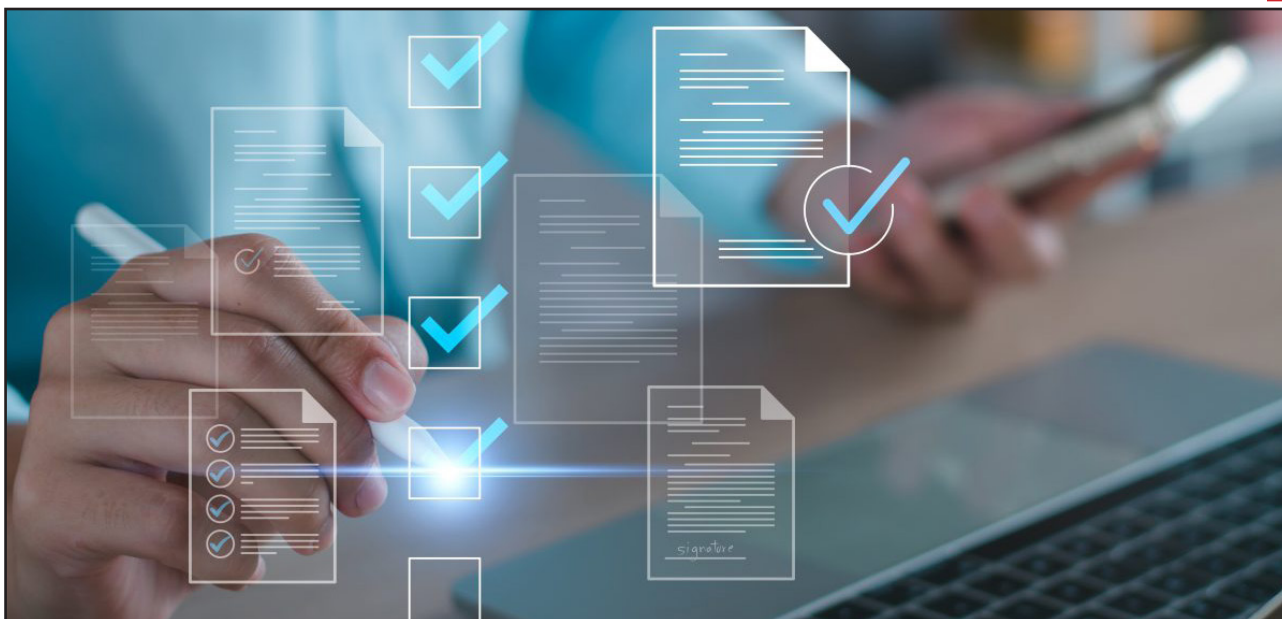
پاسخ این سؤال در استانداردهای حسابرسی است. برداشت‌هایی از حرفه‌ی حسابرسی و تعاریف آن وجود دارد که تقریباً تمام آن‌ها با مضمون شواهد کافی و مناسب برای اظهارنظر تعریف شده است.

هدف اصلی حسابرسی

هدف اصلی حسابرسی کسب شواهد کافی و مناسب برای اظهارنظر نسبت به صورت‌های مالی است. حرفه‌ی حسابرسی در عملیات حسابرسی فرآیندی نظام‌مند و مبتنی بر استاندارد جهت انطباق اطلاعات مالی یک واحد اقتصادی با استانداردهای حسابداری است که برای اظهار نظر متکی به شواهد کافی و مناسب است. شواهد کافی و مناسب واژه‌ای کلی است و قابلیت بسط به پرونده‌های حسابرسی دارد. کیفیت حسابرسی معیاری برای اندازه‌گیری شواهد کافی و مناسب است، چراکه اگر شواهد کافی و مناسب جمع‌آوری شود می‌توان ادعا کرد اظهارنظر فنی و مناسب با کم‌ترین ریسک ممکن در گزارش حسابرسی نسبت به صورت‌های مالی ارائه شده است.

منظور از شواهد کافی و مناسب چیست و چگونه می‌توان با کم‌ترین زمان و هزینه و بالاترین کیفیت آن‌را در حسابرسی بسط داد. بسط دادن شواهد کافی و مناسب نسبت به پرونده‌های حسابرسی حاکی از آن است که عملیات حسابرسی به شکل صحیح و درست و طبق استانداردهای حسابرسی صورت گرفته است و معیارهای لازم و موردنظر در ارزیابی‌های دوره‌ای کنترل کیفیت لحاظ شده است و هر فرد حرفه‌ای به‌راحتی با مطالعه‌ی پرونده می‌تواند استنباط کند که عملیات حسابرسی به‌درستی انجام شده است یا خیر.

وقتی که استانداردهای حسابرسی از کافی و مناسب بودن صحبت می‌کند، اشاره‌ی مستقیم و کامل به پرونده‌های فیزیکی ندارد، و صرفاً موضوع کفایت شواهد را مطرح می‌کند. جایی در استانداردها گفته نشده که حتماً شما باید برای هریک از موضوعات کاغذ داشته باشید. برای مثال در استاندارد بخش ۶۰۰ در مورد

پرونده‌های حسابرسی نشده است و اگر هم در این برهه از زمان نگهداری فیزیکی و کاغذی پرونده‌ها را الزامی کرده باشد، به نظر می‌رسد استانداردها باید بازنگری کرد و تغییر داد. فرض کنید یک مؤسسه‌ی متوسط با درآمد عملیاتی ۵۰۰ میلیارد ریال در سال به‌طور خوشبینانه با ۲۵۰ شرکت مواجه باشد و به‌طور متوسط برای هر شرکت یک پرونده‌ی دائم و پنج جلد پرونده‌ی جاری کاغذی تشکیل شده باشد و در هر پرونده به‌طور متوسط ۵۰۰ برگ کاغذ مصرف شده باشد، عددی بالغ بر ۷۵۰ هزار برگ کاغذ مصرف می‌شود، علاوه بر این که بایگانی این حجم از پرونده‌ها چه میزان برای مؤسسات هزینه‌بر دارد، هزینه‌های زیست‌محیطی نیز به همراه خواهد داشت.

هوشمندسازی حسابرسی

موضوعاتی که در بالا مطرح شد، به گونه‌ای ضرورت هوشمندسازی حسابرسی و فرآیندهای حسابرسی را به همراه دارد. اگر بخواهیم به موانع این امر اشاره کنیم، در وهله‌ی اول می‌توان به نبود نرم‌افزارهای حسابرسی مورد تأیید مقامات کنترل کیفیت یا نهاد ناظر در حرفه اشاره کرد. برای درک بهتر موضوع به نرم‌افزارهای مورد تأیید سازمان امور مالیاتی اشاره می‌کنم. سازمان امور مالیاتی برای شرکت‌هایی که از نرم‌افزارهای مالی مورد تأیید آن سازمان استفاده کنند، این تخفیف را گذاشته که دفاتر قانونی کاغذی خود را ماهانه ثبت کنند و الان که دفاتر کاغذی نیز در حال حذف است این موضوع به روشی دیگر کنترل شده است. چرا مؤسسات حسابرسی نباید نرم‌افزارهای تأیید شده داشته باشند، چرا مؤسسات از حسابرسی‌های مبتنی بر نرم‌افزار باید عقب بمانند و نتوانند خود را ارتقا دهند. هریک از این چراها پاسخ‌هایی دارد از

مکاتبه‌ی حسابررس گروه با حسابررس بخش صرفاً بحث از مکاتبه مطرح است و جایی به مکاتبه‌ی کاغذی اشاره نکرده است. آیا اگر مکاتبه به صورت ایمیل باشد یا نامه‌ی الکترونیکی امضا شده و با سربرگ حسابررس گروه همراه با امضای الکترونیکی به حسابررس بخش ارسال شده باشد، مکاتبه انجام نشده است؟ یا در همین استاندارد کنترل جداول تلفیق با نظارت بر عملیات تلفیق مطرح شده است، آیا برای ۱۰۰ شرکت که در جداول تلفیق برای آن‌ها افشائیات گسترده و با عناوین گسترده در جداول تلفیق تجمیع و تعدیلات تلفیقی صورت گرفته است و توسط حسابررس با نرم افزار از جمله اکسل کنترل‌های لازم و کافی انجام شده است، می‌توان گفت که شواهد کافی و مناسب جمع‌آوری نشده است؟ یا این که برخی از ممیزین کنترل کیفیت با نگاه سنتی کماکان درخواست کاغذی این‌گونه کاربرگ‌های الکترونیکی را به عنوان شواهد کافی و مناسب و امضاشده توسط سرپرست کار یا مدیر کار را درخواست می‌نمایند، امری درست و به جا است؟

چرا نباید در انبارگردانی‌ها یا مشاهدات عینی از قابلیت‌های موجود در محیط نظیر تماس‌های ویدئویی بهره برد. آیا اگر با اعمال کنترل‌های لازم برای مسیرهای دور و انبارهایی با تعداد اندک کالا یا با تعداد کم و حجم بالا از طریق تماس‌های تصویری انبارگردانی انجام شود، مورد قبول است یا نیست؟ دنیای حاضر دستخوش تغییرات بسیار بوده و قابلیت‌های بالایی در حوزه‌ی فناوری برای افراد فراهم کرده که می‌بایست هر شخص بر اساس نیازهای خود و حرفه‌ی خود از آن بهره‌مند شود.

در این مقاله قصد خرده‌گرفتن از گروه‌های کنترل کیفیت را ندارم، ولی اعتقاد دارم جایی در استانداردهای حسابرسی به‌طور مستقیم اشاره‌ای به بایگانی و نگهداری کاغذی

جمله نبود متخصصان فناوری اطلاعات در حوزه‌ی حسابرسی، عدم صرفه‌ی اقتصادی در تولید نرم‌افزار، عدم تمایل به نرم‌افزار به دلیل قبول نداشتن نرم‌افزار یا ارجح دانستن حسابرسی دستی نسبت به حسابرسی کامپیوتری، عدم‌پذیرش پرونده‌ی الکترونیکی توسط تیم‌های کنترل کیفیت و ...

یکی از دلایل مهم بی‌توجهی به پرونده‌های الکترونیکی عدم‌پذیرش آن توسط گروه‌های کنترل کیفیت است. نبود نرم‌افزارهای مورد تأیید و نیز عدم تخصص کافی اعضای کنترل کیفیت در رسیدگی بر پایه‌ی حسابرسی مبتنی بر فناوری اطلاعات و همچنین عدم امتیاز ویژه از سوی جامعه‌ی حسابداران رسمی برای مؤسساتی که سعی در پا گذاشتن به این عرصه دارند، موجب عدم تمایل مؤسسات به فعالیت در حوزه‌ی نرم‌افزاری حسابرسی شده است.

در کنار مسائلی مطرح شد، باید هزینه‌های فرصت ازدست‌رفته در نوع رسیدگی‌های حسابرسی سنتی نیز اضافه کرد. در حسابرسی سنتی برای رسیدگی به خرید می‌بایست از مرحله‌ی درخواست کالا تا درخواست خرید گرفته تا صورتحساب خرید و رسید انبار و کمیسیون معاملات و... را کنترل کرد تا اطمینان حاصل شود خرید صورت گرفته، این رسیدگی‌ها از ۲۰ سال قبل که در حرفه حضور داشتن با همان کنترل‌ها با همان برنامه‌ی رسیدگی‌ها و با همان سیستم‌های حسابداری تک‌بعدی عمومیت داشته و کماکان دارد. ولی الان سیستم‌های حسابداری بسیار تغییر کرده، تا زمانی که کالایی به حد اعلام سفارش نرسد، درخواست تأمین کالا صادر نمی‌شود، تا زمانی که کالایی توسط انباردار رسید نشود، در سیستم حسابداری انبار رسید صادر نمی‌شود، تا زمانی که حسابداری انبار تطبیق لازم را ندهد و صورتحساب دریافت نکند و نام تأمین‌کننده، نوع کالا، کد کالا، کد انبار و امثالهم تعیین نشود سند رسید و در نتیجه سند حسابداری خرید صادر نمی‌شود. این موارد برای سایر چرخه‌ها نیز وجود دارد. از طرف دیگر ارتباطات مؤثر جامعه‌ی حسابداران رسمی با نهادهای گوناگون از قبیل سازمان امور مالیاتی، گمرک و بانک‌ها و توانایی ارتباط اطلاعات حسابداری شرکت‌ها با نرم‌افزارهای متصل به درگاه‌های دولتی و بسط آن‌ها با نرم‌افزارهای حسابرسی می‌تواند به مقابله با فرارهای مالیاتی و قاچاق کالا و ارز، و اعتمادبخشی به اطلاعات مالی شرکت‌ها و در نهایت گزارشگری مالی منصفانه کمک بسیار ارزشمندی کند و دیدگاه عمومی جامعه را به حرفه‌ی حسابرسی و اعتماد بیش از پیش به آن را ارتقا دهد.

اکنون با توجه به همه‌ی این تغییرات آیا نباید نحوه‌ی حسابرسی را از حسابرسی کاغذی به حسابرسی درون‌سیستمی تغییر داد. چرا نمی‌توان از شرکت‌هایی که تولیدکننده نرم‌افزارهای حسابداری هستند درخواست تولید نرم‌افزارهای کنترلی و حسابرسی کرد؟

عقب‌نگه‌داشتن نسل جدید حرفه

یکی از دیگر موضوعاتی که موجب خدشه بر حرفه‌ی حسابرسی با وضعیت سنتی آن شده، عقب‌نگه‌داشتن نسل جوان از تغییرات فناوری است. زمانی که از بالا به پایین حسابرسی سنتی به نسل جوان دیکته شود، انگیزه‌ی چندانی برای ماندن در حرفه باقی نمی‌ماند. جوانان حاضر و افرادی که وارد حرفه می‌شوند بعد از مدتی از این کاغذبازی‌ها خسته می‌شوند و حرفه را ترک می‌کنند و این نیز از جمله موضوعاتی است که موجب کاهش نیروی انسانی خبره در حسابرسی شده است.

اگر برنامه‌ریزی مناسب در این حوزه صورت‌پذیرد نه تنها کیفیت حسابرسی‌ها افزایش می‌یابد، بلکه موجب کاهش هزینه‌های حسابرسی و همچنین حذف ساعت‌های اتلاف وقت در کاغذبازی و بایگانی و ازدست‌دادن نیروی خبره می‌شود و در نهایت به توسعه‌ی می‌انجامد.

تمامی این موضوعات حل‌شدنی و قابل بحث و گفت‌وگو میان اهالی حرفه و نهادهای نظارتی است و باید با توجه به تغییرات گسترده در فناوری، از عقب‌ماندن حرفه‌ی حسابرسی، پرونده‌های کاغذی حسابرسی، نحوه‌ی کنونی کنترل کیفیت،... جلوگیری کرد. جامعه‌ی حسابداران رسمی باید بخشی از منابع خود را صرف هوشمندسازی حسابرسی‌ها، هوشمندسازی فرایندها، هوشمندسازی کنترل کیفیت و نظارت بر آن کند.

سخن آخر

برای پا گذاشتن به عرصه‌ی جدید رسیدگی به صورت‌های مالی باید نگاه اعضای حرفه‌ی حسابرسی از حسابرسی کاغذی به حسابرسی نرم‌افزارمحور تغییر یابد. این تغییرات ابتدا باید توسط جامعه‌ی حسابداران رسمی به عنوان فرصت و مزیت برای مؤسسات زمینه‌سازی شود و جامعه‌ی حسابداران رسمی به‌عنوان نهاد حرفه‌ای با برقراری ارتباطات مناسب با نهادهای دولتی و زیرساخت‌های اطلاعات مالی آن در حوزه‌ی نرم‌افزاری و استفاده از بستر اطلاعاتی دولت به توسعه‌ی نرم‌افزارهای حسابرسی کمک نماید.

در مرحله‌ی بعد نیز تیم‌های نظارتی و کنترل کیفیت جامعه این نرم‌افزارها را مورد ارزیابی‌های دوره‌ای یا سرزده قرار دهند که منجر به بهبود و توسعه و بسط آن شود. همچنین مؤسسات به‌عنوان خط مقدم حسابرسی، این موضوع را سرلوحه‌ی کار خود قرار دهند و به حسابرسی و تشکیل پرونده‌ی الکترونیکی مبادرت کنند. درنهایت نیز تیم‌های کنترل کیفیت دانش و مهارت لازم را برای ارزیابی نرم‌افزار محور ارتقا دهند تا به‌راحتی توان انجام کنترل کیفیت پرونده‌های حسابرسی را در کم‌ترین زمان و با بالاترین بازدهی داشته باشند.